

SUŠTINA I ZNAČAJ „PSIHOLOŠKOG RATA“

Danas se mnogo polemise o tome šta je »psihološki rat«, kakvi su njegova suština, sadržaj, oblici ispoljavanja, namjena i cilj, da li se manifestuje u miru ili je namijenjen jedino za ratne uslove i sl. Ova polemika posebno je živa u kapitalističkim zemljama, što je i razumljivo, jer je »psihološki rat« proizvod buržoaskih teoretičara, izraz njihove koncepcije o vođenju spoljne politike i savremenog rata.

Sam izraz »psihološki rat« javlja se negdje prije II svjetskog rata u vojno-političkoj terminologiji fašističke Njemačke. U jednom od njihovih vojnih priručnika on se definiše na slijedeći način: »Psihološki rat predstavlja borbu koju država vodi intelektualnim oružjem u cilju postizanja svog, a slabljenja neprijateljskog ugleda u svjetskoj javnosti, održavanja i jačanja svojih odbrambenih napora i slabljenja neprijateljeve volje za borbom«. I pored toga što se izraz »psihološki rat« prvo javlja kod Nijemaca, on kod njih nije nikada postigao punu »afirmaciju«, jer je njegove funkcije obavljala »propagandna služba« u sklopu svih političkih, vojnih, ekonomskih i drugih akcija koje su preduzimali.

Pojam »psihološkog rata« određenije se definiše tek u II svjetskom ratu kod američke i nekih drugih zapadnih armija. Sigurno je da su na određivanje njegovog pojma, a i sadržaja, u prvom redu uticali određeni politički, vojni, propagandni i ostali faktori, mada nije bila bez uticaja i psihologija kao nauka. Tako, na primjer, u operativnom memorandumu Glavnog štaba savezničkih ekspedicionih snaga br. 8 od 11. marta 1944. godine stoji: »Psihološki rat je rasprostiranje propagandi, jer bi to značilo zanemariti i negirati sve one dominantne demoralisanje njegovih snaga i podržavanje morala naših pristalica«.

Paul Linebarger, jedan od najpoznatijih teoretičara iz ove oblasti na Zapadu, navodi nekoliko tumačenja izraza »psihološkog rata«,¹ pri čemu ističe da taj izraz nije definisan ni u rečnicima, te da je moguća njegova široka definicija. Tako navodi da je štabnom oficiru potrebna drukčija definicija od one koju koristi trupni oficir, da će politički lider koristiti širu definiciju od one koja je potrebna vojnicima, da će fanatik imati sopstvenu definiciju, on ipak, kada želi da određenije definiše pojam »psihološkog rata«, kaže: »Psihološki rat u širem smislu sastoji se od djelimične primjene nauke koja se zove psihologija za vođenje rata'; u užem smislu psihološki rat sadrži upotrebu propagande protiv neprijatelja zajedno sa vojnooperacijskim mjerama koje treba da nadopune propagandu«.

Ova gledanja su od posebnog značaja, jer je Linebarger jedan od najzapaženijih pisaca i teoretičara iz oblasti »psihološkog rata« u SAD,

¹ Paul Linebarger, *Psychological warfare*, Infantry journal press, Washington, 1948.

čije stavove podržavaju mnogi pisci na Zapadu. Među mnogima koji se bave ovim pitanjima nešto drugačije i određenije tumačenje ima D. Lerner, koji u svojoj studiji o »psihološkom ratu« kaže: »Psihološko ratovanje je izraz koji se obično upotrebljava u Americi za propagandu namijenjenu za postizanje ciljeva nacionalne politike na svjetskoj političkoj areni«.

Neposredno poslije II svjetskog rata izvjestan broj pisaca i teoretičara na Zapadu nastojao je da izbjegne ili donekle umanju ulogu propagande kao značajne komponente »psihološkog rata«. Kao osnovni razlog ističu da je propaganda kompromitovana u očima najširih narodnih slojeva, čemu su posebno doprinijeli sredstva i načini propagande fašističke Njemačke i ostalih fašističkih zemalja. (Ipak, ovim metodama svestrano su se koristili mnogi tvorci »psihološkog rata« za svoja »psihorativna« dejstva, naročito u fazama zaoštavanja hladnog rata. Poznato je da su oni skloni da svaki napredni i revolucionarni pokret prikažu kao komunistički, a socijalističke zemlje kao totalitarne. Analogno tome, svaku aktivnost socijalističkih i drugih progresivnih pokreta karakterisali su kao »komunističku propagandu«, koja je slična ili istovjetna sa propagandom totalitarnih zemalja, pa prema tome lažna i subverzivna.) Navode se i drugi, manje važni, razlozi kompromitacije propagande. Jedan je i korišćenje propagande u reklamne i trgovačke svrhe, pri čemu se često upotrebljavaju metodi koji izazivaju, između ostalog, podozrenje i nevjericu u njenu istinitost. Iz tih razloga formirano je takvo javno mnjenje koje na propagandu gleda sa određenom sumnjom.

Međutim, ova gledanja na propagandu iz perioda neposredno poslije II svjetskog rata u novije vrijeme su prevaziđena, jer su i određena shvatanja o pojmu i suštini »psihološkog rata« donekle evoluirala. Tako se u najnovijim razmatranjima govori o propagandi kao »bazi i nervu psihološkog rata«, koja nigdje kao ovdje ne može da dođe do izražaja i da najšire manifestuje sve svoje mogućnosti. A kada se govori o ciljevima propagande, otvoreno se ističe da ona obuhvata »širenje vijesti, ideja, doktrina ili upućivanje specijalnih poziva u cilju uticaja na... određene grupe«. I najznačajniji faktori, kad žele da definišu »psihološki rat«, navode kako je to »... plansko korišćenje propagande za vrijeme rata ili poslije objavljivanja stanja pripravnosti i eksploatacija drugih akcija sa prvenstvenim ciljem uticaja na mišljenje, osjećanja, stavove i ponašanje neprijateljskih, neutralnih ili prijateljski naklonjenih inostranih grupa...«

Moglo bi se iznijeti još mnogo pojedinačnih gledanja i stavova zapadnih pisaca i teoretičara, iz kojih je uočljiv napor da se istakne kako je propaganda usmjerena isključivo prema neprijatelju ili drugim inostranim grupama. Samim tim dozvoljava se da ona u svom djelovanju koristi najrazličitija sredstva, oblike i metode. Istovremeno, niko ne želi da propagandu povezuje sa određenom politikom, odnosno da je definiše kao njenu funkciju.

Razvitak poslijeratnih međunarodnih odnosa karakteriše se, u pojedinim fazama, negativnim bilansima u pokušajima da se riješe sporni međunarodni problemi, što je dovelo do zaoštavanja odnosa i jačanja politike hladnog rata, a istovremeno i do otvorenijeg i pojačanog dejstva »psihološkog rata«. To govori da namjena »psihološkog rata«

nije isključivo ratna, već da se intenzivno može voditi i u miru. Ovo potvrđuju i brojni primjeri politike prijetnji, pritiska, promjene režima uz miješanje u unutrašnje poslove pojedinih zemalja, intenzivni propagandni pritisci preko radija, štampe, televizije i filma, agresivni vojni prepadi, špijunsko-diverzantske i druge brojne akcije na političkom, ekonomskom i drugim poljima. U svemu tome značajnu ulogu odigrao je »psihološki rat« i sve vrste ratnohušakačke propagande koje su u okviru hladnog rata djelovale kao njegovi instrumenti. Tu treba imati u vidu da je izvjestan kompleks akcija bio usmjeren na područje psihe, s ciljem da utiče na volju i raspoloženje ljudi, izazove strah, paniku, zabrinutost i neizvjesnost, kako bi se u ljudskoj svijesti izazvali preobražaji i prihvatili određeni politički i drugi stavovi. Ovakva orijentacija u akcijama »psihološkog rata« povezana je sa idejnim shvatanjima njegovih teoretičara i tvoraca koji moralni faktor izjednačuju sa psihološkim, a rješenja svih problema morala traže u psihičnosti. (To je i stoga što u ove svrhe ne koriste društvene nauke, već se oslanjaju na psihologiju, tražeći kod ljudi psihološki slaba mjesta.)

Prema tome, može se reći da osnovu sadržaja »psihološkog rata« u miru, kako se tretira i postavlja kod onih koji ga priznaju i razrađuju, čini svjesno organizovana i politički usmjerena propagandna djelatnost, koja je sračunata na podršku svih političkih, diplomatskih, vojnih, ekonomskih i drugih akcija koje se preduzimaju na međunarodnom planu od strane vladajućih agresivnih krugova pojedinih zemalja. To potvrđuje da on sam sebi nije cilj, niti posebna društvena, politička, vojna, naučna, psihološka ili koja druga pojava, već instrument određene politike. To što se »psihološki rat« javlja kao stalni pratilac hladnog rata (demonstracije vojnim snagama, prijetnje, pritisci, blokade, provokacije i sl.), govori o njegovoj integraciji sa ovim pojavama, ali se s hladnim ratom ne može izjednačiti. On je prevashodno podređen određenoj politici i s njom najtješnje povezan na svim područjima i ne može se odvojeno voditi. Istovremeno do danas je toliko »unaprijeđen« — većim korišćenjem nauke (psihologije, sociologije, istorije i drugih) i povezivanjem sa obavještajnom, informativnom i drugim službama, tehničkim usavršavanjem propagandnih sredstava i raznovrsnošću propagandnih metoda, korišćenjem iskustava i dostignuća iz razvoja ratne propagande svih zemalja — da po svom kvalitetu predstavlja savremenom oružje svake agresivne politike. To znači, da je »psihološki rat« po svojoj suštini agresivna tvorevina, čije se funkcije, shodno politici kojoj služi, prenose sa mirnodopskih na ratne uslove — uz odgovarajuće prilagođavanje.

Suštinu »psihološkog rata« čine konkretni postupci pritiska i prijetnji i materijalni činioци određene politike, dok se verbalna strana takve aktivnosti ispoljava kroz propagandu kao sastavnog dijela »psihološkog rata«. Prema tome, on se ne može izjednačiti s propagandom (iako se koristi oblicima i sredstvima koja od davnina pripadaju propagandi), jer bi to značilo zanemariti i negirati sve one dominantne činioce (političke, vojne, ekonomske, diplomatske i druge) koji opredjeljuju suštinu i karakter »psihološkog rata«, a i propagande.

Pored navedenog, mi ne samo što ne možemo da usvojimo termin »psihološki rat«, već ga ne možemo ni u čemu da upoređujemo s našom informativno-propagandnom službom — bez obzira što pojam »propa-

ganda« i u našem tumačenju, a i u »psihološkom ratu«, označava određenu aktivnost. Ovo tim prije što se karakter naše propagande dijametralno razlikuje od propagande koju sadrži »psihološki rat«. O tome drug Tito kaže:

»Propagande ima svakojake, ima lojalne i nelojalne, ima poštene i nepoštene, lažne i istinite... Lažna propaganda ima za cilj da obmane što je moguće širi krug ljudi, da lažnim putem prikrije stvarne činjenice. Ona je sračunata na to da ljudi bar privremeno prihvate laž za istinu, a samim tim, razumije se, istinu za laž. To je duboko nemoralno. Lažnom propagandom žele se postići izvjesni ciljevi koji se, prema ljudskim pojmovima, uvijek smatraju nepoštenim«.²

Ovakva gledanja su odraz politike aktivne miroljubive koegzistencije koju vodi naša zemlja, — što predstavlja u suštini negaciju politike hladnog rata — a svi instrumenti takve politike, među njima i informativno-propagandna služba, suprotni su instrumentima politike hladnog rata, pa prema tome i »psihološkog rata«.

Sljedstveno tome, ako bi se postavio zahtjev ili ako bismo željeli, ne da definišemo, već da istaknemo što se u stvari krije pod pojmom i suštinom »psihološkog rata«, onda bismo kratko mogli reći da je to ratnohuškačka propaganda i pritisak u miru, a ratna propaganda uz borbena dejstva u ratu. Ovo i stoga jer se »psihološki rat« ne može posmatrati izolovano od onih pritisaka koje sprovode pojedini organi vladajućih krugova nekih zemalja na svim poljima njihove političke, vojne, ekonomske i drugih djelatnosti. Isto tako »psihološki rat« u ratnim uslovima ne može se odvojiti od agresivnih postupaka napadača i borbenih i subverzivnih dejstava koje će voditi. Prema tome, »psihološki rat« ne priznajemo kao metod borbe, jer je on sastavni dio agresivne, imperijalističke politike.

S obzirom na karakter eventualnog rata, danas većina armija u svijetu daje i odgovarajuće mjesto »psihološkom ratu« u okviru opštih priprema. To znači, da će svaku agresivnu akciju, ma od koje zemlje dolazila ili armije poticala, dosljedno pratiti i »psihološki rat«. O tome govore iskustva i II svjetskog i ratova poslije njega. U nekim armijama ta su se iskustva teoretski uopštavala i koristila za praktičnu obuku, a za vođenje »psihološkog rata« obezbeđivana su potrebna sredstva, organi i jedinice i razrađivana koncepcija njegove primjene.

U opštim razmatranjima o »psihološkom ratu« većina pisaca i teoretičara na Zapadu, osvrćući se na ulogu psihologije i propagande u ratu ili, po njihovom, na dejstva »psihološkog rata«, dosta često nastoje da za svoje stavove nađu i odgovarajuće potvrde i primjere kroz istoriju. Većina obično navodi iste ili slične događaje. Kao jedan od najranijih ističe se primjer jevrejskog kralja Gedeona, koji se služio psihološkim sredstvima (odnosno ratnim lukavstvom) u ratu protiv Medijaca (1245. godine prije n. e.). Brojni su takvi primjeri iz istorije Grka, antičkog Rima, Džingis-Kanovih osvajanja, krstaških ratova, ratova za širenje islama, Napoleonovih osvajanja, I i II svjetskog rata. Mada su svi oni puni ratnih lukavstava i originalnosti operativnih i taktičkih dejstava, mahom se jednostrano prikazuju s tendencijom da se što više

² Tito: *Sabrana djela*, knjiga IV, str. 134, *Naprijed*, Zagreb 1959.

istakne i naglasi značaj »psihološkog ratovanja« i uloge ratne propagande. Time se želi naglasiti kako je »psihološki rat« star kao i čovječanstvo, te da je današnja njegova primjena istorijski nužna. Ovdje se čak naglašava kako se jedina razlika između prošlosti i sadašnjosti sastoji upravo u tome, što je u prošlosti taj »rat« bio prepušten inventiji i improvizaciji, sa osloncem na lukavstvo, dok se danas mora strogo naučno, metodički planirati.

Iako se istorijski primjeri često koriste, ipak se za usavršavanje i praktičnu primjenu »psihološkog rata« najviše koriste iskustva iz II svjetskog rata i ratnih sukoba poslije njega. Neki primjeri i podaci mogu donekle da ilustruju kakav i koliki su značaj pojedine zemlje i armije pridavale »psihološkom ratu« tokom II svjetskog rata.

Prilikom invazije u Normandiji, pri Ajzenhauerovom štabu postojalo je odjeljenje za »psihološki rat« sa generalom Mc. Chure-om na čelu. Ono je imalo nekoliko odsjeka, među kojima za štampu, radio, film, letke, publikacije i prikaze, veze i slično. I pri komandama armija postojali su posebni odsjeci koji su se bavili »psihološkim ratom«. Radi koordinacije ove djelatnosti sa odgovarajućim državnim i civilnim organizacijama i institucijama u SAD i Velikoj Britaniji, pri odjeljenjima i odsjecima u štabovima nalazili su se predstavnici centralnih ureda za ratne informacije i strategijsku propagandnu službu. Za neposredno izvršavanje zadataka »psihološkog rata« služile su specijalno obučene propagandne jedinice, »Bataljoni za službu publiciteta«, koji su obično imali po tri čete. Čete su imale pokretne radio-stanice, glasnogovornike, pokretne štamparije i druga propagandna sredstva. Na pojedinim odsjecima fronta formirane su manje jedinice poznate kao »borbene grupe za psihološki rat«, koje su, takođe, bile opremljene odgovarajućim propagandnim sredstvima.

U poslijeratnom periodu organi i jedinice namijenjeni za »psihološki rat« pretrpjeli su krupnije organizacione promjene, a naročito nakon stečenih iskustava iz rata u Koreji. U svim većim komandama predviđeni su odgovarajući organi za planiranje dejstva »psihološkog rata« i posebne jedinice (bataljoni i čete), određene i opremljene za sprovođenje takvih zadataka.

Amerikanci su u II svjetskom ratu pridavali veliku važnost »psihološkom ratu«. Ako se ima u vidu broj institucija, stručnjaka raznih vrsta, sredstava i svega drugog što je u njemu bilo angažovano, može se reći da je on za njih predstavljao jedan od značajnih instrumenata u vođenju rata. Poslijeratne ocjene mnogih vodećih ličnosti SAD o rezultatima »psihološkog rata«, mada neke i pretjerane, govore da je on znatno doprinio opštoj stvari pobjede.³

Velika Britanija je imala veoma mnogo tradicija u vođenju ratne propagande. Još u toku I i prije početka II svjetskog rata u njoj je postojao veći broj institucija i ustanova koje su se bavile propagandom.

³ Ovo mišljenje dijeli i Linebarger u pomenutoj knjizi kad, govoreći o dejstvu letaka u vrijeme kada su Japanci ponudili pregovore za mir, navodi: »Jedna jedina operacija psihološkog rata vjerovatno nam je uštedjela toliko da bi se time mogli isplatiti cjelokupni izdaci Ureda za ratne informacije u toku cijelog rata«. Iako nije vjerovatno da su leci toliko uticali na kapitulaciju Japana, ipak je karakteristično da se njima daje takav značaj.

U Ministarstvu za informacije (između dva rata bilo je ukinuto) radilo je tokom posljednjeg rata oko 7.500 ljudi. Jedan od njegovih najvažnijih organa bilo je Političko odjeljenje obavještajne službe, koje je usklađivalo obavještajno-propagandnu aktivnost u okupiranim područjima Evrope, uglavnom rukovodilo »crnom propagandom« i ostvarivalo glavni uticaj na organizaciju i karakter cjelokupne političke propagande tokom rata. U cilju što neposrednijeg rukovođenja propagandom i objedinjavanja rada britanskih agencija i ostalih ratnih propagandnih institucija, formirana je bila Politička ratna egzekutiva (sastavljena od predstavnika raznih propagandnih agencija i institucija i predstavnika Ministarstva rata, mornarice i vazduhoplovstva). Ona je u strategijskim razmjerama organizovala i vodila »psihološki rat«, jer u britanskoj armiji tokom II svjetskog rata nisu postojali posebni organi za njegovo vođenje. Nešto kasnije, pri iskrcavanju trupa SAD u Africi i u pripremama za invaziju u Evropi, Britanci i Amerikanci obrazuju zajedničke ustanove za »psihološki rat«. Pri Glavnom štabu savezničkih invazionih snaga bilo je formirano specijalno odjeljenje za »psihološki rat«, čiji se glavni zadatak sastojao u vođenju ovog »rata« protiv njemačke vojske. Njegova aktivnost umnogome je bila ograničena, s obzirom da su civilne ustanove bile glavni nosilac propagandnog djelovanja. Neki od pisaca iz oblasti »psihološkog rata« (Lerner, Krosman i drugi) pridaju veliki značaj uspješnom izvršenju postavljenih zadataka vojnom odjeljenju za vođenje »psihološkog rata«, mada se, takođe, kritički osvrću na nedovoljno jasno razgraničenje nadležnosti između vojnih i civilnih organa, što je ponekad dovodilo do nesuglasica i nesporazuma.

Posebnu pažnju propagandi i njenoj namjeni za ratne svrhe posvjećivali su njemački nacisti. U sklopu opšte fašističke koncepcije o osvajanju svijeta, posebno je razrađena koncepcija vođenja »psihološkog rata« (koji su oni nazivali propagandom), što se vidi i iz slijedećeg citata iz »Majn Kampfa«: »Budući rat biće označen psihološkom propašću neprijatelja, koja će biti postignuta revolucionarnom propagandom. Neprijatelj će biti demoralisan, on će biti prisiljen na pasivnost... Zbrka u duhovima, osjećanjima, neodlučnost, panika, to je naše oružje...« Na nacističkom kongresu u Nirnbergu, 1936. godine, Hitler je uzviknuo: »Propaganda nas je dovela na vlast, propaganda je omogućila da očuvamo vlast, propaganda će nam omogućiti da ovladamo svijetom...«⁴

Odmah po dolasku na vlast, 1933. godine, nacisti su obrazovali Ministarstvo za narodno prosvjećivanje i propagandu, na čelu sa Gabelsom, koje je postalo glavni organizator i nosilac cjelokupne nacističke propagande. Međutim, na širenju propagande, pored ostalih zadataka, aktivno su učestvovali i Ministarstvo inostranih poslova, Gestapo, vojnoobavještajna služba, specijalne sekcije nacističke partije i mnoge organizacije, institucije i ustanove. Poznata je propagandna aktivnost preko informacionih centara, izdavačkih, turističkih, kulturnih, saobraćajnih i drugih predstavništava, koja su u stvari predstavljala razgranatu mrežu i propagandne djelatnosti.

⁴ Pukovnik Petar Ostojić: *Propaganda*, Beograd, 1940. godine.

Vrhovna komanda Vermahta 1939. godine formirala je i Odjeljenje za propagandu oružanih snaga, čiji su zadaci bili da propagandno djeluje protiv neprijatelja, informiše i vaspitno djeluje u odnosu na svoje jedinice, objavljuje ratne reportaže, itd. Negdje u isto vrijeme, pod rukovodstvom Ministarstva propagande i Gestapoa, bio je formiran Psihološki generalni štab sa razgranatom mrežom svojih odsjeka; između ostalog, bavio se i psihologijom vojničkog života (političko obrazovanje, međusobni odnosi vojnika i starješina, uticaj religije, psihički život vojnika, nostalgija, seksualni život, dezerterstvo itd.), zatim psihologijom borbe (vojnički moral, strah, panika i slično), kao i problemima ofanzivnog morala i uticaja propagande na njega (ovaj organ ukinut je 1942. godine u svim vidovima oružanih snaga, osim mornarice). Pri štabovima armija, grupe armija i većih vazduhoplovnih i pomorskih snaga, bila je formirana propagandna četa i vod ratnih dopisnika, isključivo namijenjeni propagandi. Ovim jedinicama neposredno je rukovodilo Odjeljenje za propagandu Vermahta, a naređenja su primale od obaveštajnih oficira armije i većih jedinica. Tokom rata formacija propagandnih jedinica često je mijenjana, tako da su stvarani i dopunski bataljoni, čije se brojno stanje penjalo (prema nekim podacima) na oko 15.000 ljudi.

Većina vojnih pisaca i teoretičara na Zapadu, koji se bave problemima »psihološkog rata«, kao i mnogi istaknuti vojni rukovodioci, uglavnom su jedinstveni u ocjenama o značaju »psihološkog rata« u eventualnom ratu. U svojim razmatranjima polaze od toga, da »psihološki rat«, skladno kombinovan sa vojnim operacijama, može mnogo da doprinese uspješnom izvršenju ratnih ciljeva. Njegov značaj naročito se ističe u pogledu uticaja na osjećanja, stavove, ponašanje i držanje neprijatelja u borbi, a posebno u pogledu »umekšavanja« neprijateljskog otpora. Ponekad se značaj »psihološkog rata« ističe čak do te mjere da se kaže kako su njegova dejstva, kombinovana atomskim udarima, odlučujući faktor prevlasti u ratnom sukobu, te da mogu da izazovu takve posljedice koje bi protivnika natjerale na kapitulaciju i prije otpočinjanja ratnih operacija.

Odras ovakvih gledanja ispoljava se u većini armija na Zapadu i na sadržaj obuke i vaspitanja (naročito političkog), organizacionu strukturu organa za »psihološki rat« i opšte osposobljavanje starješina za rat. Proučavanje vođenja »psihološkog rata« postalo je sastavni dio obuke svih starješina mnogih armija, te je i dobilo odgovarajuće mjesto u nastavnim planovima vojnih škola i akademija gdje se proučava kao poseban predmet. Te armije danas već imaju posebne udžbenike za izučavanje »psihološkog rata«. U nekim školama i akademijama prilikom rješavanja taktičkih zadataka, daju se posebne supozicije iz oblasti »psihološkog rata«. Postoje takođe određena pravila i uputstva o vođenju tog »rata« koja obavezno proučavaju sve starješine, a u nekim armijama prilikom polaganja ispita za veći čin uveden je i ovaj predmet. Za štabne oficire iz viših komandi, koji se specijalizuju za vođenje »psihološkog rata«, organizuju se posebni kursevi i seminari. Posebna se briga posvjećuje formacijskom usavršavanju jedinica za vođenje »psihološkog rata«, izboru ljudstva, njegovoj obuci, kao i materijalnoj i tehničkoj opremljenosti tih jedinica.

Naravno, svako razmatranje o ulozi i karakteru »psihološkog rata« neposredno se povezuje i sa karakterom eventualnog rata. U tom cilju svestranije se sagledava obim razaranja i drugih posljedica, naglašava skoro neograničena moć ABH-oružja i još veća usavršenost konvencionalne ratne tehnike. U tim razmatranjima postoje dominantna gledišta koja ističu totalni karakter eventualnog rata, ne samo po ugroženosti državnih teritorija zaraćenih strana, već i po učešću cjelokupnog stanovništva u njemu.

Karakter savremenih borbenih dejstava očigledno će se zasni-vati na upotrebi snažnih i iznenadnih ABH-udara, bilo iz vazduha ili sa zemlje, uz upotrebu jakih vazdušnih i pomorskih desanata, te izne-nadnih prodora jakih oklopnih i mehanizovanih snaga uz traženje brzih rješenja. Sva ta dejstva obično će pratiti infiltriranje specijalnih snaga, aktiviranje »pete kolone«, razvijeni rad obavještajne službe, a uz to dobro organizovan i jasno usmjeren intenzivan »psihološki rat«.

Ipak u svemu tome, kao odlučujući faktor izdvaja se čovjek. On je najaktivniji činilac borbenih dejstava, neposredno rukuje cjelokupnom tehnikom, brani i osvaja teritorije i, na kraju, rješava o ishodu borbe. Sve to od njega zahtijeva maksimalno umno i fizičko naprezanje da bi preodio ogromne poteškoće kojima će biti izložen. Za tvorce koncepcije vođenja savremenog »psihološkog rata« od posebnog je značaja razmatranje o ponašanju čovjeka u takvim uslovima. Sigurno je da će se dejstva u atomskim uslovima odvijati neprekidno, uz maksimalnu brzinu, brze koncentracije i dekoncentracije jedinica, rastresitost borbenog poretka, spremnost za dejstvo u svim vremenskim uslovima i u svako doba. Jedinicama će biti nametnuto izvršenje borbenih zadataka i u uslovima najtežih elementarnih nepogoda — po kiši, snijegu mrazu, pretjeranoj toploti i sl., a da neće biti mogućnosti da se ljudstvo efikasnije zaštiti. Često će hrana i voda biti kontaminirani, snabdijevanje neće biti redovno, pojaviće se opšta fizička premorenost i iscrpljenost, što će se sve, na određen način, odražavati i na psihi boraca, naročito onih koji su manje otporni prema fiziološkim potrebama. Zato i tvorci »psihološkog rata« svestrano analiziraju fizički i mentalni umor koji će biti pratilac svakog aktivnog borca, tj. kako i u kojoj će se mjeri najneposrednije odražavati na emocionalni život. U traženju pogodnih momenata za efikasnija »psihoratna« dejstva sigurno će se uzimati u obzir i takve situacije kada čovjek, uslijed premorenosti i fizičke iscrpljenosti, postaje više apatičan ili impulsivan, a ponekad dođe u situaciju i da se nerazumno ponaša.

Dejstvu »psihološkog rata« pogoduje i situacija koju će izazvati upotreba ABH-sredstva, a i mnogostruko povećana vatrena moć konvencionalnog oružja, što može, između ostalog, da dovede i do pojava psihičkih slomova. Ovo potvrđuju i rezultati proučavanja psihičkih slomova poslije atomske eksplozije nad Hirošimom. Psihičko stanje preživjelih u tom momentu karakterisale su pojave apatičnosti, depresije, besciljnog bježanja i lutanja, plaća i jadikovanja i sličnih manifestacija. Računa se kao sigurno da će atomski udari izazivati strah kod jednog broja ljudi, jer je on, u različitoj mjeri, inače svojstven svakom čovjeku. Ovo će naročito doći do izražaja kod onog dijela ljudstva koje nije dovoljno motivisano ciljevima borbe. Ovo potvrđuju i

iskustva iz II svjetskog rata. Masovni su primjeri takvog psihofizičkog stanja izazvanog ratnim tegobama i naporima, kad mnogi nisu mogli više da se bore. Ako se samo napomene, da je u armiji SAD tokom II svjetskog rata bilo oko 1,500.000 psihijatrijskih slučajeva ili 30% od svih onesposobljenih u ratu, onda se mogu lakše sagledati posljedice ovih pojava. Sličnih pojava bilo je i tokom našeg narodnooslobodilačkog rata. Dr Hugo Klajn iznosi⁵ da je u NOVJ zabilježeno svega 3.000 neurotičara, a kod više od polovine neuroza se javila tek poslije svršetka rata. Ovo je zaista vrlo mali broj, što se jedino može objasniti visokim stepenom moralno-političke svijesti i drugim motivacijama borbenog raspoloženja.

Međutim, sva ova iskustva (i naša) ne treba apsolutizirati, niti prema njima mjeriti obim i karakter ovih pojava u eventualnom ratu. Naprotiv, treba imati u vidu da će uslovi nuklearnog ratovanja i povećana opasnost od smrti, ranjavanja, radijacije i opekotina, u mnogo većem obimu prouzrokovati ne samo psihičke slomove i poremećaje, nego i mnoga druga psihička opterećenja. Ako se ove pojave povežu i sa ostalim posljedicama dejstva atomskog i drugog naoružanja koje će dovoditi do većih razaranja, psihičkih potresa i drugog, onda se može reći da će se i »psihološki rat« voditi pod takvim okolnostima, gdje će psihička labilnost predstavljati pogodno tle za njegovu razornu djelatnost.

Eventualni rat koji bi agresor vodio protiv slobode i nezavisnosti jedne zemlje sa već navedenim karakteristikama borbenih dejstava bio bi nepravedan, osvajački, imperijalistički rat. U sklopu borbenih dejstava agresora nesumnjivo je da bi vođenje »psihološkog rata« došlo do punog izražaja. U okviru opštih ciljeva »psihološkog rata« moguće je već sada predviđati neke od njegovih važnih osnovnih zadataka i ciljeva. To bi bili: stvaranje što većeg nezadovoljstva u protivničkoj vojsci (počev od stvaranja nepovjerenja prema protivničkoj komandi, kao nedorasloj i nesposobnoj za vođenje jedinica i postizanje borbenih uspjeha, pa do stvaranja opšteg nepovjerenja u kvalitet i borbene mogućnosti naoružanja i opreme), stvaranje nevjerice i zabune u pogledu opravdanosti ratnih ciljeva neprijatelja (a prema tome i svrsishodnosti same borbe i podnošenja žrtava), izoštravanje međunacionalnih odnosa da bi se pretvorili u oružano razračunavanje, stvaranje i ohrabrivanje »pete kolone« i svih onih koji na određen način pružaju otpor vođenju odbrambenog rata, što potpunije razbijanje protivničkog saveza i prijateljstva među zemljama koje se zajednički bore i spriječavanje njihove kao i moguće saradnje sa još neopredijeljenim zemljama.

Prema tome, svaki branilac može da očekuje ovakve i slične sadržaje i karakter vođenja »psihološkog rata«, koji će predstavljati propratnu aktivnost agresivnih neprijateljstava. Znači, ova dejstva ne bi bila usmjerena samo na oružane snage, već bi obuhvatala čitavo stanovništvo, svu državnu teritoriju. Tvorci i protagonisti »psihološkog rata« već su razradili, a i dalje će razrađivati, koncepciju takvih »psihoratih« dejstava, koju obično nazivaju »strategijski psihološki rat«.

⁵ Dr H. Klajn, *Ratna neuroza Jugoslovena*, Biblioteka Vojnosanitetskog pregleda, Beograd 1955.

Njegova dejstva su totalna i uperena ne samo protiv protivničke strane, već i protiv onih područja koja su pod sopstvenom ili neutralnom kontrolom. U takvom obimu on čini sastavni dio strategijske zamisli ratnih ciljeva agresora, a njegove smjernice i političku orijentaciju određuje najviše političko rukovodstvo zemlje.

U sklopu opšteg vođenja »strategijskog psihološkog rata« na pojedinim ratištima, daje se pravo najvišim vojnim komandama da mogu samostalno da planiraju svoja »psihoratska« dejstva, ali su obavezne da planove dostave na odobrenje svojoj vrhovnoj komandi, odnosno vladi. Ciljevi ove vrste vođenja »psihološkog rata« moraju biti usaglašeni sa opštim strategijskim ciljevima. Ovdje se u prvom redu radi o tome da se najstarijim komandama, koje rukovode operacijama na pojedinim ratištima ili vojištima, daju takva ovlaštenja da mogu po- dešavati karakter, metode i oblike vođenja »psihološkog rata« prema konkretnim uslovima.

Da bi izvršio postavljene zadatke i ciljeve »psihološkog rata«, svaki agresor bi svoju aktivnost u prvom redu usmjerio na podrivanje i slabljenje moralno-političkog jedinstva naroda i armije protivnika, kao odlučujućeg faktora odbrambene moći. Ovo bi još više došlo do izražaja ako bi žrtva eventualne agresije postala neka socijalistička zemlja, a eventualni rat, dobijajući svjetski obim, postao rat ideološki suprotnih strana. U takvim uslovima sigurno je da bi suština »psihološkog rata« bila usmjerena na stvaranje opšteg otpora protiv cjelokupne politike vodećih socijalističkih snaga i komunističkih partija u svim vidovima njihove djelatnosti. Na toj liniji zasnivala bi se otvorena dejstva protiv »komunističke opasnosti«, za »oslobođenje od komunističkog ropstva« i sličnih parola, odnosno realno je očekivati da osnovni sadržaj »psihološkog rata« bude baziran na napadima protiv: karaktera socijalističkog uređenja dotične zemlje ili svih socijalističkih zemalja; svih oblika njenog društveno-ekonomskog upravljanja; partijskog i državnog rukovodstva; marksizma-lenjinizma kao revolucionarne teorije razvitka navedenih zemalja; dostignuća u preobražaju i izgradnji zemlje, i mnogih drugih socijalističkih tekovina. Pod zastavom borbe protiv komunizma agresor bi praktično podvrgavao neprekidnim napadima cjelokupni društveni, ekonomski, politički, kulturni i drugi život s ciljem postepene, ali potpune restauracije kapitalizma.

Jedan od izrazitijih ciljeva »psihološkog rata« ogledao bi se i u podsticanju netrpeljivosti među pojedinim narodima u okviru državne zajednice protivničke strane, te raspirivanja šovinističke mržnje i nacionalne zagriženosti koji bi doveli do međusobne oružane borbe. Takva orijentacija neće biti nova, s obzirom na istorijska iskustva zavojevačkih ratova uopšte, posebno propagande i »psihološkog rata« u novije vrijeme. Agresor će u tom smislu posebnu pažnju posvetiti mnogonacionalnim zemljama, koristeći pri tom istorijsku prošlost njihovih naroda i sva iskušenja kroz koja su prošli do ujedinjenja. Za sadržaj »psihološkog rata« koristiće sve moguće detalje iz eventualne bratoubilačke borbe, naročito iz II svjetskog rata, oslanjajući se na izdanke reakcionarnih elemenata i šovinističkih shvatanja. Ovakva dejstva treba naro-

čito očekivati protiv onih zemalja kod kojih je ostvareno bratstvo i jedinstvo, koje predstavlja značajnu polugu njihove odbrambene sposobnosti.

Svaki agresor će nastojati da iznenadnim otpočinjanjem dejstva što prije postigne brza i odlučujuća rješenja. U tom cilju i intenzitet njegovih borbenih dejstava bio bi najveći u početnom periodu rata. To znači, da bi cjelokupna teritorija i oružane snage branioca u tom momentu bile izložene najtežim udarcima. Svaki i najmanji početni uspjeh agresora, a neuspjeh branioca, bio bi u najvećoj mjeri korišćen i u određene svrhe »psihološkog rata«. Upotrebu ABH-sredstava i drugih razornih oruđa sprovodio bi kao nužnost da se »urazume« branilac i »ubijedi« u nepotrebnost i besciljnost pružanja ma kakvog otpora. Teror i nasilje koje bi vršio na okupiranoj teritoriji nad nezaštićenim stanovništvom istovremeno bi pratio lažnim obećanjima »oslobodioca«. Borbu za nacionalnu nezavisnost kvalifikovao bi kao borbu za tuđe interese, pretežno neke od velikih sila. Svoju ekonomsku, vojnu, tehničku i materijalnu bročanu prevlast isticao bi kao potvrdu besperspektivnosti branioca, naročito ako bi se radilo o maloj zemlji. Sve bi to bilo usmjereno na »umekšavanje« otpora protivnika i pokušaja da se što lakše ostvare ratni ciljevi.

Dejstva »psihološkog rata« sračunata su i na neposredan uticaj na sve negativno i neprijateljski orijentisane snage na teritoriji protivnika. Njegov je zadatak da te snage podstiče i hrabri na sve forme aktivnosti koje bi slabile odbrambenu moć protivnika. To znači, da bi svako ohrabrenje »pokreta otpora« u stvari predstavljalo pokušaj stvaranja »pete kolone« i njenog aktiviranja. U te svrhe koristile bi se razne vrste emigranata, ostataka pripadnika kvislinških organizacija još iz II svjetskog rata, pripadnici reakcionarnih grupacija i svi oni koji su spremni na najraznovrsnije subverzivno-diverzantske i obavještajne aktivnosti. Oni bi, sem izvršavanja određenih konkretnih zadataka, istovremeno bili i najaktivniji nosioci »psihološkog rata«. Njihova aktivnost naročito bi došla do izražaja u širenju panike, straha, defetizma, prenošenju raznih glasina i svega onoga što bi na posredan i neposredan način slabilo odbrambene sposobnosti branioca.

Posebna pažnja bila bi posvećena oružanim snagama zaraćene strane. Izazivanje nezadovoljstva i slabljenje borbenog morala protivnika predstavlja najširu oblast dejstva »psihološkog rata«. Po svom značaju principi, metodi i oblici tog dejstva svrstani su u domen zadataka »strategijskog psihološkog rata«, što znači da cjelokupna aktivnost koja se bude odvijala u sklopu takvog »psihoratskog« dejstva, mora biti usmjerena posredno ili neposredno na najvažniji objekat tih dejstava — oružane snage protivnika.

Međutim, svi ti ciljevi »strategijskog psihološkog rata« predstavljaju osnovu za vođenje »taktičkog psihološkog rata«, uperenog u prvom redu protiv neprijateljskih oružanih snaga i civilnog stanovništva koje se nalazi u zoni ili području gdje se vode borbe taktičkog značaja. Ova vrsta »psihoratskih« dejstava prvenstveno se planira za protivničkog vojnika. U njoj su sadržane planski razrađene aktivnosti,

počev od davanja uputstava kako se mogu najubedljivije simulirati razne bolesti i izbegavati borba, pa sve do otvorenih poziva na dezertstvo, pobunu ili predaju.

U stvari, ova oblast »psihološkog rata« najviše se i razrađuje, kako po svom sadržaju, tako i po primjeni najefikasnijih metoda i oblika. U tom smislu se vrši i tehničko obezbijeđenje, a i obuka predviđenih jedinica i ustanova za vođenje bilo »strategijskog« ili »taktičkog psihološkog rata«. Takva orijentacija je i razumljiva, jer će oružane snage protivnika predstavljati prvu i najjaču prepreku na putu ostvarivanja ratnih ciljeva agresora. Zato danas postaje sasvim očigledno da će se najžešća dejstva »psihološkog rata« sručiti na oružane snage branioca, te da će agresor u tom cilju maksimalno koristiti svoje mogućnosti, saobrazno razvitku borbenih operacija i njihovih rezultata.

Neposredno pred samu agresiju, u fazi zaoštavanja odnosa, dejstva »psihološkog rata«, njihov karakter, obim i intenzitet odvijali bi se zaviso od postojećih međudržavnih odnosa djevu zaraćenih strana. Pri ovome može se pretpostavljati da će agresor neposredno pred početak agresije nastojati da »psihološki rat« tako podesi, da se iz njega neće moći sagledati njegova stvarna ratna namjera. Čak se može očekivati dezinformaciona aktivnost, kojom bi agresor nastojao da otupi budnost i ostale mjere predostrožnosti budućeg protivnika, kako bi što bolje iskoristio momenat iznenađenja.

Istovremeno s otpočinjanjem ratnih dejstava bila bi sinhronizovana i dejstva »psihološkog rata«. Sem onoga što je već rečeno o sadržaju i suštini »psihoratih« zadataka, u početnoj fazi ratnih operacija napadač bi se koristio već unaprijed zaplaniranim sadržajima, metodama i oblicima djelovanja. Izvjesno je da bi se svaki agresor, planirajući i dejstva »psihološkog rata«, obilno koristio svim raspoloživim podacima koje je imao od tog momenta. Na primjer, može se očekivati da će se planovi dejstava »taktičkog psihološkog rata« zasnivati na takvim podacima koji će, u prvom redu, govoriti o organizaciji i formaciji oružanih snaga, mobilizacijskim i ratnim planovima, načinu obuke i vaspitanja, sistemu rukovođenja i komandovanja, vojnoj doktrini i načinu vojno-političke izgradnje, svim elementima moralno-političkog stanja jedinica, njihovoj obučenosti, redu i disciplini, opremi i naoružanju, pa sve do podataka o nacionalnom i socijalnom sastavu jedinica i biografskim podacima njihovih starješina.

Za planiranje dejstva »strategijskog psihološkog rata«, sem navedenog, od posebnog su interesa podaci koji govore o političkoj strukturi zemlje, organizaciji i autoritetu postojeće vlasti, međusobnim odnosima pojedinih administrativnih jedinica (republika, oblasti, departmana i slično), opštoj unutrašnjoj i spoljnoj politici, odnosima među pojediniim nacionalnostima, države i crkve, vojne i civilne vlasti, itd. Od podataka privrednog značaja u velikoj mjeri koristili bi se oni koji govore o opštoj privrednoj situaciji u zemlji, životnom standardu, industrijskom i poljoprivrednom potencijalu, položaju radnika, seljaka, intelektualaca, kupovnoj moći građana, zdravstvenoj zaštiti, opštem društvenom standardu itd. Podaci o kulturnom životu zemlje takođe

su od interesa za planiranje i vođenje »psihološkog rata«. Na primjer: opšta obrazovanost stanovništva, religioznost, kulturno-prosvjetni uslovi na selu i gradu, razne predrasude, sujeverje, običaji i slično, umnogome mogu da utiču na oblike i metode vođenja »psihoratnih« dejstava, uz nastojanja da se sadržaji te aktivnosti što više prilagode stvarnim uslovima onih kojima su namijenjeni. Naravno, sva ova građa, sačinjena od najraznovrsnijih podataka kojima agresor raspolaže, tokom obrade će se što je više moguće aktuelizirati i prilagoditi najznačajnijim zbivanjima u protivničkoj zemlji. (U prilog ovome govore i brojni primjeri iz II svjetskog rata, gdje se u pojedinim slučajevima tragalo za pribavljanjem podataka koji bi omogućili da se sazna držanje pojedinih osoba u odnosu na okupatora, ili koliko ima radio-aparata u selima i da li mogu primati kratkotalasne emisije, koje se novine čitaju i sl., pa sve do podataka koji su govorili o opštem raspoloženju naroda prema politici pojedine savezničke zemlje.)

Danas je postalo sasvim očigledno da bi »psihološki rat« u eventualnom ratu bio stalan pratilac ratnih dejstava agresora i svih onih dominantnih činilaca koji će u njemu odlučivati. Osnovni ciljevi i suština »psihološkog rata« svodili bi se na to da se što više pokoleba i oslabi moral protivnika, razbije njegovo jedinstvo, slomi volja za otporom, natjera na kapitulaciju i predaju, pokori i porobi. Sve ovo imperativno nalaže da zemlje, koje su spremne da se odlučno suprotstave svakoj agresiji, a prema tome i dejstvima »psihološkog rata«, između ostalog, moraju da vode računa i o tome kako najcelishodnije koristiti sve mogućnosti, sredstva i načine pariranja i borbenih i »psihoratnih« dejstava agresora.

General-major
Aleksandar VUKOTIĆ